

II. KILIÇ ARSLAN DÖNEMİNDE
NUREDDİN MAHMUD VE SELAHADDİN EYYÛBÎ İLE İLİŞKİLER
The Relationships with Nureddin Mahmud and Selahaddin Eyyubi in
The Period of Kılıçarslan II

Yasemin AKTAŞ*

Özet

II. Kılıç Arslan 1155 yılında Anadolu Selçuklu Devleti Sultanı ilan edildiği zaman kardeşleri Şahinşah ve Dolat, Danişmendli melikleri Yağribasan ve Zünnun ile hâkimiyet mücadelesi içerisinde oldu. Nureddin Mahmud ile II. Kılıç Arslan arasındaki ilk ilişkiler Nureddin Mahmud'un Selçuklu sınırlarına saldırılarda bulunması nedeniyle meydana geldi. İlerleyen zamanda meliklerin Nureddin Mahmud'a sığınması ve hâkimiyet sahasını genişletme girişimleri, II. Kılıç Arslan ile mücadele sürecini devam ettirdi. Nureddin Mahmud'un ölümünden sonra yerine geçen Selahaddin Eyyûbî ile ilişkiler ise ilk dönemde iyi yönde olmasına rağmen ilerleyen zamanda Raban hâkimiyeti ve kendisine sığınan Artuklu beyleri sebebiyle gerginleşti. Her iki devlet adamı ile de ilişkiler, mücadelelere rağmen yapılan müzakerelerle dostluk çerçevesinde yürütülmeye çalışıldı.

Anahtar Sözcükler: II. Kılıç Arslan, Nureddin Mahmud, Selahaddin Eyyûbî.

Abstract

His brothers Şahinşah and Dolat were up against Danişment kings, Yağribasan and Zünnun at that time when Kılıçarslan II was announced as the Sultan of Anatolian Seljuk Empire in 1155. The first contact with Nureddin Mahmud and Kılıçarslan II resulted from the assaults of Nureddin Mahmud on Seljukian frontiers. Later on, the kings' taking refuge in Nureddin Mahmud and his attempts to expand the area of sovereignty caused to continue the process of his struggle with Kılıçarslan II. Although the relationships with Selahaddin Eyyubi, who took the place of Nureddin Mahmud after his death, was good in early years, it got worse because of dominance of Raban and Artuklu kings who took refuge in him. The relationships with both these statesmen were tried to maintain with deliberations despite the struggles.

Key Words: Kılıçarslan II, Nureddin Mahmud, Selahaddin Eyyubi.

Giriş

Uluslararası alanda siyasî, sosyal ve kültürel stratejilerin uygulanmasına aracılık eden diplomasi ve elçilik, bir devlet için kurulduğu dönemden itibaren önem arz etmektedir. Diplomasi, uluslararası ilişkilerin müzakereler yoluyla, sözlü ya da yazılı olarak yürütüldüğü bir süreç olarak ifade edilmektedir.¹ Diplomatik ilişkiler, elçiler

* Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, El-mek: yasemincatal@hotmail.com

¹ Ertan Erol-Ekrem Solak, "Diplomaside Dilin Kullanımı", *KHO Bilim Dergisi*, 23 (1), 2013, s. 27-29.

vasıtası ile gerçekleştirilmektedir.² Türkçe il/el isim kökünden türetilen elçi, ülke-halk-devlet anlamına gelmektedir. Arapça ve Farsça kaynaklarda *resul* olarak ifade edilirken son dönemdeki eserlerde *sefir* olarak da isimlendirilmektedir.³

I. Süleyman Şah'ın 1075-1080 yılları arasında⁴ Anadolu Selçuklu Devleti'ni kurarak siyasî alanda kendisini göstermesiyle birlikte Anadolu Selçuklu Devleti'nde diplomatik ilişkiler de başlamıştı. II. Kılıç Arslan'a kadar geçen sürede devletin ilk yıllarından itibaren hâkimiyeti genişletme çabasının neticesinde çoğunlukla Bizans İmparatorluğu,⁵ Büyük Selçuklu Devleti,⁶ Ermeni Prensiği⁷ ve Musul Atabeyi Nureddin Mahmud ile temasa geçmişti.⁸

Sultan I. Mesud'un (1116-1155), Kılıç Arslan, Şahinşah ve Dolat adlarında 3 oğlu olup ölümünden önce ülkeyi oğulları arasında taksim etti ve saltanat merkezini Elbistan Meliki Kılıç Arslan'a, Ankara, Çankırı, Kastamonu ve çevresini de Şahinşah'a verdi.⁹ I. Mesud, ölümünden önce bütün devlet erkânının katıldığı bir törende tahttan inerek yerine oğlu Kılıç Arslan'ı çıkardı. Bu merasimle I. Mesud'un sağlığında II. Kılıç Arslan'ın sultanlığı bizzat onaylanmış oldu.¹⁰ I. Mesud'un ölümüyle 1155 yılında Selçuklu tahtına

² Geniş bilgi için bkz. Sezen Yılmaz, *Büyük Selçuklu Devleti'nde Elçilik Kurumu*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2010.

³ Mehmet İpşirli, "Elçi", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, c. 11, s. 3; Mehmet Kanar, *Farsça-Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul 2010, s. 767; Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2002, s. 888.

⁴ Anadolu Selçuklu Devleti'nin kuruluş tarihi ile ilgili olarak farklı bilgiler verilmektedir. Azimi Tarihi'nde 1075 yılı verilirken (*Azimi Tarihi, Selçuklularla İlgili Bölümler*, (Yay. Ali Sevim), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, s. 21), Bryennios ve Zonaras, 1080 tarihinde İznik'in alınarak Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurulduğu bilgisini vermektedir (Nikephoros Bryennios, *Tarihin Özü (Anadolu'da ve Rumeli'nde 1070-1079 Döneminin Tarihi)*, (Çev. Bilge Umar), Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul 2008, s. 147, 173; Ioannes Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, (Çev. Bilge Umar), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008, s. 146-147). Anadolu Selçuklu Devleti'nin kuruluşu hakkında bilgi için bkz. M. Altay Köymen, "Süleyman Şah ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu", *Bellekten*, LVII (218), Nisan 1993, Ankara 1993.

⁵ Geniş bilgi için bkz. Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, (Çev. Fikret İşıltan), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1995; Yusuf Ayönü, *Selçuklular ve Bizans*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2014.

⁶ Geniş bilgi için bkz. Mehmet Altay Köymen, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1993; Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2010, s. 102 vd.

⁷ Geniş bilgi için bkz. Mehmet Ersan, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Emeniler*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2007.

⁸ M. K. Setton, "Nureddin", *TAD*, IV (6-7), (Çev. M. Yaşar Koprıman), Ankara 1966.

⁹ Gregory Abû'l-Farac (Bar Hebraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, II, (Süryanice'den İngilizce'ye Çev. Ernest A. Wallis Budge-Türkçe'ye Çev. Ömer Rıza Doğrul), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999, s. 393; Turan, *Selçuklular Zamanında*, s. 218-223.

¹⁰ *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor Zeyli (1136-1162)*, (Türkçe'ye Çev. Hrant D. Andreasyan, Notlar. Edouard Dulaurer-Halil Yınanç), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000, s. 312; Müneccimbaşı Ahmed bin Lütfullah, *Câmiu'd-düvel Selçuklular Tarihi II, Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, (Yay. Haz. Ali Öngül), Akademik Kitabevi, İzmir, 2001, s. 18;

oturan II. Kılıç Arslan, Abbasî Halifeliğine elçiler gönderip saltanatını onaylatarak sultanlığını ilan etti.¹¹

1. Nureddin Mahmud ile İlişkiler

Bizans İmparatorluğu ile dostluk anlaşması imzalayan II. Kılıç Arslan, 1164 yılında Yağlıbasan idaresindeki Malatya ve Sivas'ı, Şahinşah idaresindeki Ankara'yı, 1169 yılında da Zünnun idaresindeki Kayseri ve Zamantı'yı ele geçirdi. Bunun üzerine Şahinşah ve Zünnun, Musul Atabeyi Nureddin Mahmud'a sığınmak zorunda kaldı. Nureddin Mahmud'un kendisine sığınanları himaye etmesiyle II. Kılıç Arslan ve Nureddin Mahmud arasındaki mücadele kaçınılmaz oldu.¹²

Musul Atabeyi Nureddin Mahmud, meliklerin kendisine sığınmasından önce II. Kılıç Arslan aleyhine saldırılarda bulunmaya başlamıştı. Nureddin Mahmud, Sultan I. Mesud'un ölümüyle yaşanan iç karışıklıktan istifade ederek Selçuklu idaresinde olan Rabân, Merzuban ve Ayntâb şehirlerine saldırarak oraları ele geçirmişti.¹³ Nureddin Mahmud'un, Anadolu Selçuklu Devleti aleyhine başlattığı bu ilk hareketi konusunda İbnü'l-Kalanisi ve Ebû Şâme, Nureddin Mahmud'un Konya önlerine kadar ilerlediğini ve bunu haber alan sultanın elçiler göndererek onu uyardığını ifade etmektedirler.¹⁴

II. Kılıç Arslan, Nureddin Mahmud'un saldırılarına karşı Ermeni Prensi Toros, Antakya ve Kudüs Haçlı kontlarıyla ittifak yaparak, Nureddin Mahmud'a haber gönderdi ve başta Raban olmak üzere ele geçirdiği şehirleri iade etmesini istedi. Ancak sultanın bu isteği, Nureddin Mahmud tarafından ciddiye alınmadı.¹⁵ Raban'ın teslim edilmemesi, uzun sürecek bir mücadelenin başlangıcı oldu. II. Kılıç Arslan, Ayntab şehrini ele geçirerek Raban'a ilerlediği sırada, Haçlı kontlarının Nureddin Mahmud'a saldırımları,¹⁶ Nureddin Mahmud'un II. Kılıç Arslan'dan özür dileyip aldığı yerleri iade ederek 1157 yılında Halep'e çekilmesini sağladı.¹⁷

Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, I, (Yay. Haz. Refet Yinanç), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2013, s. 288.

¹¹ İbnü'l-Esir, *İslâm Tarihi El-Kâmil Fî't-Târîh Tercümesi*, (Çev. Ahmet Ağırakça Abdülkerim Özeydin), Bahar Yayınları, İstanbul 1987, XI, s. 47; Muharrem Kesik, "Cenabiye Göre Türkiye Selçukluları", *İÜEF Tarih Dergisi*, (36) Fikret Işıltan Hatıra Sayısı, İstanbul 2000, s. 241; Emine Uyumaz, *Türkiye Selçuklu Devleti'ne Gelen ve Giden Elçiler (XI. Yüzyılın sonu-XIV yüzyılın başları)*, Bilge Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 22.

¹² İbnü'l-Esir, XI, s. 258; Ebû Şâme, *Kitâbu'r-Ravzateyn fî Ahbâri'd-Devleteyn*, I, Mısır, 1287, s. 213; *Süryani Patrik Mihail Vekâyinâmesi*, II. Kısım, (Çev. Hrand D. Andreasyan), Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Basılmamış Nüshası, s. 188; Abû'l-Farac, II, s. 406; Münecimbaşı, II, s. 19; Turan, *Selçuklular Zamanında*, s. 228; Ayönü, s. 160-161.

¹³ İbnü'l-Kalanisi, *Zeylû Târîh'u Dımaşk*, (Tahkik eden Süheyl Zekkâr), Dımaşk 1983, s. 332-333; *Urfalı Mateos*, s. 319; Ebû Şâme, *Kitâbu'r-Ravzateyn fî Ahbâri'd-Devleteyn*, II, Mısır 1288, s. 9; Ali Üremiş, *Türkiye Selçuklularının Doğu Anadolu Politikası*, Babil Yayınları, Ankara 2005, s. 108-109; Setton, s. 512, 515.

¹⁴ İbnü'l-Kalanisi, s. 332; Ebû Şâme, I, s. 100.

¹⁵ Turan, *Selçuklular Zamanında*, s. 225; Üremiş, s. 108-109.

¹⁶ *Urfalı Mateos*, s. 319; Turan, *Selçuklular Zamanında*, s. 225-226.

¹⁷ İbnü'l-Kalanisi, s. 333; Ebû Şâme, I, s. 100; Üremiş, s. 109; Setton, s. 512.

Nureddin Mahmud'un 1157 yılında yaşanan mücadeleden sonra da saldırılarına devam etmesi sebebiyle 1160 yılında karşı karşıya gelindi.¹⁸ Bunun ardından da 1169/1170 yıllarında Danişmendli melikleri nedeniyle bu mücadele devam etti. Nureddin Mahmud, II. Kılıç Arslan'a karşı isyan eden melikleri destekledi ve 1172 yılında ordusuyla Anadolu üzerine harekete geçerek Sivas ilerledi.¹⁹

Nureddin Mahmud'un Sivas'a ilerleyişiyle yeni diplomatik görüşmeler de başlamış oldu. Nureddin Mahmud, sultana elçiler göndererek Zünnun'a ait toprakların iade edilmesini ve Şahinşah'ın oğullarının serbest bırakılmasını istedi.²⁰ 1172 yılında gerçekleşen bu görüşme sonunda tekliflerin Selçuklu sultanı tarafından kabul edilmemesi nedeniyle bir sonuç elde edilemedi ve Nureddin Mahmud'un kuvvetleri ilerlemeye devam etti. Kayseri istikametinde ilerleyen Nureddin Mahmud'un Sivas'ı muhasara altına aldığı sırada II. Kılıç Arslan ile arasında görüşmeler gerçekleşti.²¹

Bazı kaynaklar Nureddin Mahmud'un ilerleyişi karşısında II. Kılıç Arslan'ın sulh teklifinde bulunduğu bilgisini vermektedir. II. Kılıç Arslan, mevcut durumu korumak ve iki devlet arasında barışı sağlamak amacıyla girişimde bulunmuş olmalıdır.²² Sulh girişimiyle iki ordunun karşı karşıya gelmesinin de önüne geçildi ve araçlar vasıtasıyla Sultan II. Kılıç Arslan ve Nureddin Mahmud arasında anlaşmaya varıldı. Yapılan anlaşmaya göre Nureddin Mahmud, ele geçirdiği Selçuklu topraklarını iade edecek, Zünnun'un Sivas hâkimiyeti kabul edilecek, Nureddin Mahmud, Zünnun'un yanında küçük bir birlik bırakacak ve Bizans İmparatorluğu'na karşı birlikte hareket edilecekti. Raban meselesiyle başlayan mücadele bu şekilde sona ererek devletlerarası münasebette düzen sağlanmış oldu.²³

Ebû Şâme, Nureddin Mahmud tarafından öne sürülen 3 maddelik başka şartlara da yer vermektedir. Bu maddeler II. Kılıç Arslan'ın iman tazelemesi, iki devlet arasında akrabalık bağı kurulması ve Bizans İmparatorluğu'na karşı düzenleyeceği sefer sırasında Nureddin Mahmud'a askerî yardımda bulunmasından oluşmaktadır.²⁴

2. Selahaddin Eyyûbî ile İlişkiler

1174 yılında Nureddin Mahmud Zengi'nin ölmesiyle oğullarından Melik Salih Halep'e, Seyfeddin Gazi ise Musul'a hâkim oldu. Mısır'da hüküm süren Selahaddin

¹⁸ Setton, s. 515; Üremiş, s. 111-112.

¹⁹ İbnü'l-Adim, *Zübdet el Halep fi Tarihi Halep*, II, (Nşr. Sami Dahan), Damas 1968, s. 701; Ebu Şâme, I, s. 213-214; Abû'l-Farac, II, s. 410; Üremiş, s. 117-119; Ramazan Şeşen, "İmâd al-Dîn al-Kâtîp al-İsfahânî'nin Eserlerindeki Anadolu Tarihiyle İlgili Kısımlar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, (III) Malazgirt Zaferi Özel Sayısı 900. Yıl, Güven Matbaası, Ankara 1971, s. 262-264.

²⁰ İbnü'l-Adim, II, s. 701; Ebû Şâme, I, s. 213-214; Süryani Mihail, II, s. 224; Münecimbaşı, II, s. 20; Turan, *Selçuklular Zamanında*, s. 229; Üremiş, s. 119.

²¹ İbnü'l-Esir, XI, s. 314; Uyumaz, *Türkiye Selçuklu Devleti*, s. 40; Süryani Mihail, II, s. 224; Üremiş, s. 119.

²² İbnü'l-Adim, II, s. 702; Süryani Mihail, II, s. 224; Ebû Şâme, I, s. 214; Abû'l-Farac, II, s. 410.

²³ İbnü'l-Adim, II, s. 702; İbnü'l-Esir, XI, s. 315; Süryani Mihail, II, s. 227; Üremiş, s. 120-121; Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, e Yayınları, İstanbul 1994, s. 115.

²⁴ Ebû Şâme, I, s. 214.

Eyyûbî, bu meliklerin yaşlarının küçük olmasından istifade ederek onların hâkimiyet sahalarını kısa sürede kendi idaresi altında birleştirdi. Bu şekilde 1175 yılı başlarında Nureddin Mahmud'un yerine Selahaddin Eyyûbî geçti.²⁵

Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan ile Selahaddin Eyyûbî arasındaki ilk diplomatik ilişkiler, 1176 yılında Selahaddin Eyyûbî'nin Halep'i muhasarası sonrasında gerçekleşti. Aynı yıl içerisinde Melik Salih ile Selahaddin Eyyûbî arasında yapılan anlaşmaya Musul emiri Seyfeddin Gazi, Hısn-ı Keyfa ve Mardin Artuklu emirleri, Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan ve Diyarbakır Beyi İnaloğlu da dâhil oldu. Bu devlet adamları, dâhil oldukları bu anlaşmayla Haçlılara karşı birlikte hareket etmeyi ve Selahaddin Eyyûbî'nin Halep'in kuzeyindeki varlığını kabul ediyordu. Ayrıca görüşme sonunda yapılan anlaşmaya sadık kalacaklarına dair yemin ederek anlaşmayı bozacak olana karşı birlikte hareket etme kararı aldılar. Bu şekilde II. Kılıç Arslan ve Selahaddin Eyyûbî arasında dostluğa dayalı bir anlaşma yapılarak ilk ilişkiler, mücadeleden uzak olarak başlamış oldu.²⁶

Halep seferi sebebiyle gerçekleşen görüşmenin ardından mevcut ilişkilerini korumak isteyen II. Kılıç Arslan'ın, 1176 Myriocephalon zaferini müjdelemek için elçi göndermesiyle görüşmeler devam etti.²⁷ Nureddin Mahmud ile mücadele içerisinde olan II. Kılıç Arslan, Selahaddin Eyyûbî ile ilk ilişkilerinde dostluk kurma yolunu tercih ederek bu yönde girişimlerde bulundu.

II. Kılıç Arslan, 1176 yılında Bizans İmparatorluğu'nu mağlup edip o taraftan gelecek saldırıların önüne geçtikten sonra doğuya yöneldi. Selçuklu sultanının 1178 yılında yaptığı bu seferi sırasında Danişmendliler'in Malatya koluna son vermesi, Eyyûbî-Selçuklu ilişkilerini yeni bir sürece soktu.²⁸ Bu yıldan itibaren II. Kılıç Arslan ve Selahaddin Eyyûbî'nin hâkimiyetlerini genişletme çabaları sık sık karşı karşıya gelmelerine ve aradaki sükûnetin sona ermesine neden oldu. Selçuklu sultanının sefer sırasında Malatya'yı ele geçirmesiyle Artuklu beyleri, Sultan II. Kılıç Arslan'a karşı Selahaddin Eyyûbî'nin himayesine girmişlerdi. Bu gelişme II. Kılıç Arslan ile Selahaddin Eyyûbî arasındaki barış ortamının bozulmasına ve Selâhaddin Eyyûbî'nin kendisine sığınan beyleri korumak amacıyla sultanla temasa geçerek sultanı uyarmasına neden oldu.²⁹

Selahaddin Eyyûbî tarafından başlatılan görüşmeler, II. Kılıç Arslan'ın hâkimiyet sahasına el konulması gerekçesiyle devam ettirildi. Sultan II. Kılıç Arslan, 1179 yılında elçilik heyeti oluşturarak Selahaddin Eyyûbî'ye gönderdi. Elçi aracılığıyla Selahaddin Eyyûbî'den, Nureddin Mahmud tarafından alınan Raban kalesinin iade edilmesi istendi.³⁰

²⁵ Süryani Mihail, II, s. 196-197; Üremiş, s. 127; Süleyman Özbek, *Türkiye Selçukluları-Eyyûbî İlişkileri (1175-1250)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1995, s. 17 vd.; Ramazan Şeşen, "Selâhaddin-i Eyyûbî", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, c. 36, s. 337-340.

²⁶ Özbek, s. 21, 25-26; Üremiş, s. 128; Şeşen, "İmâd al-din al-Kâtip", s. 265.

²⁷ Özbek, s. 21; Üremiş, s. 128-129.

²⁸ Abû'l-Farac, II, s. 424.

²⁹ Özbek, s. 27.

³⁰ Üremiş, s. 129; Uyumaz, *Türkiye Selçuklu Devleti*, s. 40.

Selçuklu elçisi, Selçuklu Devleti'ne ait olan Raban kalesinin Nureddin Mahmud tarafından ele geçirildiğini ve gerçek sahibinin II. Kılıç Arslan olduğunu bildirerek Nureddin Mahmud'un oğlu Melik Salih'in kalenin II. Kılıç Arslan'a verilmesini kabul ettiğini ilettiler. Ancak Selahaddin Eyyûbî, sultanın elçisini azarlayarak Raban meselesinin Nureddin Mahmud'un sağlığında halledilmesi gerektiğini ve artık kendisini ilgilendirmeyeceğini söyleyerek sultanın isteğini reddetti.³¹ II. Kılıç Arslan'ın diplomatik yollarla çözmek istediği Raban meselesi, Selahaddin Eyyûbî'nin sert tutumu nedeniyle çözüme ulaştırılmadı. Selahaddin Eyyûbî'nin II. Kılıç Arslan'ın isteğini kabul etmemesi, sulh yolundan uzaklaşarak iki kuvveti karşı karşıya getirdi. Raban'ı ele geçirmek için harekete geçen Selçuklu kuvvetleri, Selahaddin Eyyûbî tarafından görevlendirilen Takiyyüddin Ömer tarafından mağlup edildi.³²

Bir yıl sonra Eyyûbîlerle yeni bir sorun yaşanmaya başlandı. Bu sorun, iki devlet arasında mücadeleyi ve görüşmeleri beraberinde getirdi. Her iki sultanın da sınırlarını genişletme teşebbüsleri, devletler arasında anlaşmazlığın sürüp gitmesine sebep olurken yaşanan olay, bu anlaşmazlığın had safhaya çıkmasına neden oldu. Anlaşmazlığın artmasında, II. Kılıç Arslan'ın kızı Selçuk(â) Hatun ile evli olan Hısn-ı Keyfa Emiri Nureddin Muhammed b. Kara Arslan'ın, şarkıcı bir kadına âşık olarak sultanın kızına kötü muamelede bulunması etkili oldu. Sultan II. Kılıç Arslan'ın, damadını cezalandırmak ve çeyiz olarak verdiği yerleri geri almak amacıyla Artuklu topraklarına girmesiyle Nureddin Muhammed, Selahaddin Eyyûbî'ye sığındı.³³ Nureddin Muhammed b. Kara Arslan'ın bu girişimi, II. Kılıç Arslan ile Selahaddin Eyyûbî arasındaki gerginliği had safhaya çıkardı. Selahaddin Eyyûbî, Selçuklu sultanı II. Kılıç Arslan ile temasa geçerek Nureddin Muhammed'i affetmesini istedi.³⁴ Selahaddin Eyyûbî'nin isteğini geri çeviren II. Kılıç Arslan, kızıyla evlendiği zaman çeyiz olarak verdiği yerlerin iade edilmesini isteyerek³⁵ saldırısından korunabilmesi için hatasından dönmesinin gerektiğini bildirdi.³⁶ Bu şekilde başlayan görüşmeler sırasında birbirlerini ikna etmek için karşılıklı olarak elçiler gönderildi. Ancak Selahaddin Eyyûbî'nin, Nureddin Muhammed'e yardım etmekten vazgeçmeyeceğini bildirmesiyle görüşmelerden bir sonuç elde edilemedi.³⁷

³¹ Ebû Şâme, II, s. 9-10; Uyumaz, *Türkiye Selçuklu Devleti*, s. 40; Yinanç, s. 316.

³² Karşılaşma hakkında geniş bilgi için bkz. İbnü'l-Esir, XI, s. 366; Ebû Şâme, II, s. 9; Ramazan Şeşen, *Salâhaddin Eyyûbi ve Devri*, İslam Tarih Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı (İSAR) Yayınları İstanbul 2000, s. 71; Şeşen, "İmâd al-din al-Kâtip", s. 266-268.

³³ Süryani Mihail, II, s. 261; Şeşen, *Salâhaddin Eyyûbi*, s. 72; Emine Uyumaz, "Türkiye Selçuklu Devleti Eyyûbî Münasebetleri", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, c. 4, s. 87; Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2012, s. 181; Üremiş, s. 130; Özbek, s. 31-32.

³⁴ Abû'l-Farac, II, s. 425; Turan, *Doğu Anadolu*, s. 181.

³⁵ Şeşen, "İmâd al-din al-Kâtip", s. 268-269; Uyumaz, "Eyyûbî Münasebetleri", s. 87.

³⁶ İbnü'l-Esir, XI, s. 371.

³⁷ Selahaddin Eyyûbî, Selçuklu elçisine, "...ona dokunamazsınız. Biz onunla anlaşma yapmışız. Verdiğimiz sözü yerine getirmekten vaz geçmeyiz. Onu bırakırsan iyiliğini kabul ederiz. Üzerine yürüyecek olursan atlarımızın dizginlerini onun yardımına çeviririz" sözlerini söylemiştir (Şeşen, "İmâd al-din al-Kâtip", s. 269).

İki devlet arasındaki diplomatik girişimlerden bir sonuç elde edilememesi üzerine Selahaddin Eyyûbî ve II. Kılıç Arslan, askerî hazırlıklarını tamamlayarak harekete geçti.³⁸ Selahaddin Eyyûbî'nin, Göksu ırmağı kıyısında karargâh kurduğu sırada durumun ciddiyetini kavrayan Sultan II. Kılıç Arslan, veziri İhtiyareddin Hasan b. Gabras'ı elçi olarak Selahaddin Eyyûbî'ye göndererek sulh girişiminde bulundu.³⁹ Selçuklu sultanı elçi aracılığıyla kızına yapılanları anlatarak Emir Nureddin Muhammed'e hesap sormak zorunda olduğunu ilettili. Kendisine sığınan Hısn-ı Keyfa emirini kullanarak Anadolu üzerindeki emellerini gerçekleştirme fırsatı bulan Selahaddin Eyyûbî, sultanın sözleri karşısında sinirlenerek tehditler savurduğu elçiyi, "Eğer geri dönmezse Allah'a yemin ederim ki Malatya üzerine yürüyeceğim. Malatya'ya iki günlük mesafedeyim oraya varmadan da atımdan inmeyeceğim, sonra da bütün ülkesine saldırıp elinden alacağım" sözleriyle huzurundan çıkardı. İhtiyareddin Hasan, deneyimlerine dayanarak bir süre bekledi ve daha sonra tekrar görüşme talebinde bulundu. Selahaddin Eyyûbî'nin huzuruna çıkan elçi, Haçlılarla anlaşma yapmasının ve şarkıcı bir kadın için cihaddan uzaklaşmasının izahının mümkün olmayan bir durum olduğunu söyleyerek yaptığı konuşma ile Selahaddin Eyyûbî'yi ikna etmeyi başardı.⁴⁰ Bu görüşme sonunda Selahaddin Eyyûbî, Vezir İhtiyareddin Hasan'ın haklı olduğunu söyleyerek sorunu kendi aralarında halletmelerini istedi ve bu meseleye müdahaleden vazgeçti.⁴¹ 1178 yılından itibaren iki devletin ilişkilerinde etkilerini hissettiren Artuklu emirlerinin sebep olduğu karışıklıklar bu görüşmeyle sona erdirilmiş oldu.

Vezir İhtiyareddin Hasan'ın ısrarı, görüşmeleri olumlu neticelendirdi ve 1180 yılı içerisinde Selahaddin Eyyûbî ile anlaşma yapılarak sulh gerçekleştirildi. Yapılan anlaşma; Nureddin Muhammed'in belirtilen süre içinde şarkıcı kadını yanından uzaklaştırması, II. Kılıç Arslan'a ait kaleleri teslim etmesi, bu şartları yerine getirmese Selahaddin Eyyûbî'nin onu himayeden vazgeçmesi ve II. Kılıç Arslan ile Selahaddin Eyyûbî'nin ittifak yapması maddelerinden oluşmaktadır. Müzakereler sonunda karşılıklı hediyeler verilmesi ve İhtiyareddin Hasan'a hilat giydirilmesiyle anlaşma sağlanmış oldu.⁴² Vezir İhtiyareddin Hasan'ın tecrübesi Anadolu Selçuklu Devleti'ni büyük bir savaştan kurtarmıştı.⁴³

³⁸ Abû'l-Farac, II, s. 426.

³⁹ Turan, *Selçuklular Zamanında*, s. 238; Şeşen, "Eyyûbîler", s. 337; Üremiş, s. 131-132; Özbek, s. 33-34.

⁴⁰ İbnü'l-Esir, XI, s. 371.

⁴¹ İbnü'l-Esir, XI, s. 372; Özbek, s. 34. İbnü'l-Esir tarafından nakledilen görüşmede Selahaddin Eyyûbî, "vallahî sen haklısın! And olsun ki mesele senin dediğin gibidir. Fakat bu adam yanıma geldi ve bana yapıştı. Şimdi onu bırakırsam bana yakışmaz. Sen onunla görüş ve meseleyi dilediğiniz gibi halledin. Ben bu meselede size yardımcı olur ve onun yanında yaptığı işin kötü olduğunu söylerim" şeklinde bir cevap vermiştir.

⁴² Ebû Şâme, II, s. 16; Şeşen, *Salâhaddin Eyyûbî*, s. 72; Şeşen, "İmâd al-din al-Kâtip", s. 270; Şeşen, "Eyyûbîler", s. 337. İbn Haldun tarafından Sultanın kızını elçinin belirlediği bedel karşılığında boşaması maddesine de yer verilmektedir (Abdurrahman İbn Muhammed İbn Haldun al-Hadramî al-Magribî, *Al-Musamma bi-Kitab el-İber ve Divan el-Mübteda*, Beyrut 1971, s. 295).

⁴³ Süryani Mihail, II, s. 261.

Bu anlaşma II. Kılıç Arslan ile Selahaddin Eyyûbî arasında geçici bir sükûnet dönemini başlatmıştı. Selahaddin Eyyûbî ile görüşmeler devam ettirilerek ortak düşmanları olan Haçlı ve Ermeniler'e karşı ittifak içerisinde hareket edildi. Selahaddin Eyyûbî, Selçuklu sultanı ile yapılan ittifakın ardından Ermeniler üzerine sefer düzenledi. Bu seferin ardından iki devlet arasında bir görüşme daha gerçekleşti. 1180 yılı Ekim ayında yapılan görüşmeye Selahaddin Eyyûbî, Artuklu Beyleri, Sultan II. Kılıç Arslan'ın elçileri, Musul Emiri Seyfeddin⁴⁴ ve mağlup edilen III. Rupen katıldı. Birlikte hareket etme amacıyla başlatılan görüşmeyle 2 yıl geçerli olacak bir anlaşma imzalandı.⁴⁵

Selahaddin Eyyûbî'nin, hâkimiyetini genişletme çabasından vazgeçmemesi ve Ahlât, Amid, Musul ve civarında faaliyetlerde bulunması, Sultan II. Kılıç Arslan'ın yeni bir görüşme girişiminde bulunmasına zemin oluşturdu. 1185 yılında II. Kılıç Arslan, Selahaddin Eyyûbî'ye elçi göndererek bölgedeki saldırılarına son vermesini istedi. Ancak sultanın bu isteği, Anadolu Selçuklu Devleti'nin içinde bulunduğu karışıklık nedeniyle ciddiye alınmadı.⁴⁶ Selahaddin Eyyûbî'nin 4 Temmuz 1187 tarihinde Kudüs'ü fethetmesi, iki devlet adamı arasındaki ilişkilerin pekiştirilmesi için fırsat yarattı ve II. Kılıç Arslan'ın girişimiyle bir görüşme daha gerçekleştirildi. II. Kılıç Arslan, 1188 yılında İhtiyareddin Hasan'ı elçi olarak görevlendirerek Selâhaddin Eyyûbî'ye tebrik mektubu gönderdi.⁴⁷ Selahaddin Eyyubi ile Akka'da görüşen İhtiyareddin Hasan, daha önceki yapılan anlaşmaları ve dostluğu pekiştirmeyi başardı.⁴⁸

Haçlı birliklerinin Anadolu'ya ilerlediği haberinin duyulmasıyla II. Kılıç Arslan, dostluklarına binaen Haçlılara karşı ittifak kurmak amacıyla Selahaddin Eyyûbî'ye mektup gönderdi. Sultan, mektubuyla Haçlıların ilerleyişine engel olunacağını ve ilerleyişleri hakkında bilgi verileceğini vaat etti. Ancak Konya'nın muhasara altına alınarak Haçlılara karşı konulamaması, sultanın sözünde duramamasına neden oldu.⁴⁹ Haçlı birliklerinin Konya'dan ayrılmalarıyla Sultan II. Kılıç Arslan, Selahaddin Eyyûbî'ye mektup göndererek onlara mani olamadığı için özür diledi.⁵⁰

II. Kılıç Arslan döneminde hâkimiyet mücadelesi içerisinde olan Selçuklu şehzadeleri de Selahaddin Eyyûbî ile görüşmelerde bulundu. II. Kılıç Arslan, Anadolu topraklarını oğulları arasında taksim ettiği zaman, oğlu Muizzeddin Kayserşah'a Malatya'yı, Kutbeddin Melikşah'a Sivas'ı vermişti. Kutbeddin Melikşah'ın babasını tahakküm altına alarak Malatya'yı hâkimiyeti altına almak istemesi,⁵¹ Malatya meliki

⁴⁴ Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, (Çev. Fikret Işıltan), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2008, s. 353; Özbek, s. 36-37.

⁴⁵ Ersan, s. 147.

⁴⁶ Özbek, s. 44.

⁴⁷ Şeşen, *Salâhaddin Eyyûbî*, s. 73; Cahen, s. 124.

⁴⁸ Şeşen, *Salâhaddin Eyyûbî*, s. 73; Şeşen, "İmâd al-din al-Kâtip", s. 345.

⁴⁹ Şeşen, "İmâd al-din al-Kâtip", s. 355; Uyumaz, *Türkiye Selçuklu Devleti*, s. 42.

⁵⁰ İbnü'l-Esir, *İslâm Tarihi El-Kâmil Fî't-Târîh Tercümesi*, (Çev. Ahmet Ağrakça Abdülkerim Özeydin), Bahar Yayınları, İstanbul 1987, XII, s. 53; Şeşen, "İmâd al-din al-Kâtip", s. 348; Uyumaz, "Eyyûbî Münasebetleri", s. 88.

⁵¹ İbnü'l-Esir, XII, s. 73.

Muizzeddin Kayserşah'ın, korkuya kapılarak Selâhaddin Eyyûbî'ye sığınmasına sebep oldu. Kutbettin Melikşah, bu şekilde Selâhaddin Eyyûbî'nin desteğini alan Muizzeddin Kayserşah üzerine yürümeye çekindi. Selâhaddin Eyyûbî'nin himayesine giren Muizzeddin Kayserşah, konumunu koruyarak 1191 sonlarında Malatya'ya döndü.⁵² Malatya meliki, bu ziyareti sırasında Eyyûbî Meliki Âdil'in kızıyla evlendi, bu evlilik, Anadolu Selçuklu Devleti ile Eyyûbîler arasındaki ilk akrabalık bağı oldu. 1193 yılında Selâhaddin Eyyûbî'nin ölümünden⁵³ bir yıl önce 1192'de II. Kılıç Arslan da ölmüştü⁵⁴ ve bu şekilde II. Kılıç Arslan'ın ölümüyle birlikte bu dönemdeki ilişkiler son buldu.

Sonuç

Netice itibarıyla Anadolu Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan, tahta çıktığı dönemden itibaren çeşitli nedenlerden ötürü komşu devletlerle ilişki içerisinde oldu. Nureddin Mahmud ve daha sonra yerine geçen Selâhaddin Eyyûbî ile ilişkiler de siyasî şartlar çerçevesinde şekillenerek devam ettirildi. Bahsedildiği gibi iki taraf arasında hâkimiyet mücadelesi mevcut olup komşu beyliklerin tahriklerine kapılarak çıkarlar doğrultusunda hareket edilmesinin, devletlerarası ilişkilerde belirleyici rol oynadığı görülmektedir. Zaman zaman ittifaklar kurularak anlaşmazlıklar giderilmeye ve devletlerarası münasebetlerde dostluk kurulmaya çalışılmışsa da bu uzun süreli olmamıştı. Zira menfaatler doğrultusunda hareket edilmesi, ilişkilerin inişli çıkışlı bir hal almasına ve aradaki durumun kısa sürede değişikliğe uğramasına sebep olmaktaydı. İki sultanın da Müslüman olması birçok zaman iyi ilişkiler içerisinde olunmasına temel teşkil etmiş ve birbirlerinden yardım istemişlerse de devlet politikası olarak fetih hareketleriyle topraklarını genişletme çabası da devletlerarası dostlukların kalıcı olmadığını ve sun'î bir yapı olduğunu düşündürmektedir.

Kaynakça

- Abdurrahman İbn Muhammed İbn Haldun al-Hadramî al-Magribî, *Al-Musamma bi-Kitab el-İber ve Divan el-Mübteda*, Beyrut 1971.
- Ayönü, Yusuf, *Selçuklular ve Bizans*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2014.
- Azîmî Tarihi, *Selçuklularla İlgili Bölümler*, (Yay. Ali Sevim), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988.
- Cahen, Claude, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, e Yayınları, İstanbul 1994.
- Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2002.
- Ebû Şâme, *Kitâbu'r-Ravzateyn fî Ahbâri'd-Devleteyn*, (1-11), Mısır 1287-1288.
- Erol, Ertan-Ekrem Solak, "Diplomaside Dilin Kullanımı", *KHO Bilim Dergisi*, 23 (1), 2013, s. 27-37.
- Ersan, Mehmet, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Emeniler*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2007.

⁵² İbnü'l-Esir, XII, s. 73-76; Şeşen, *Salâhaddin Eyyûbî*, s. 187-188.

⁵³ İbnü'l-Esir, XII, s. 169-170; Önder Kaya, *Selâhaddin Sonrası Dönemde Anadolu'da Eyyûbîler*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2007, s. 56.

⁵⁴ Turan, *Selçuklular Zamanında*, s. 251.

- Gregory Abû'l-Farac (Bar Hebraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, II, (Süryanice'den İngilizce'ye Çev. Ernest A. Wallis Budge-Türkçe'ye Çev. Ömer Rıza Doğrul), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1999.
- Ioannes Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, (Çev. Bilge Umar), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008.
- İbnü'l-Kalanisi, *Zeylû Târih'u Dımaşk*, (Tahkik eden. Süheyl Zekkâr), Dımaşk 1983.
- İbnü'l-Esîr, *İslâm Tarihi El-Kâmil Fî't-Târih Tercümesi*, (Çev. Ahmet Ağırakça-Abdülkerim Özaydın), Bahar Yayınları, İstanbul 1987, XI-XII.
- İbnü'l-Adim, *Zübdet el Halep fi Tarihi Halep*, II (Nşr. Sami Dahan), Damas 1968.
- İpşirli, Mehmet, "Elçi", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, c. II, s. 3-15.
- Kanar, Mehmet, *Farsça-Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul 2010.
- Kaya, Önder, *Selahaddin Sonrası Dönemde Anadolu'da Eyyûbîler*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2007.
- Kesik, Muharrem, "Cenabiye Göre Türkiye Selçukluları", *İÜEF Tarih Dergisi*, (36) Fikret Işıltan Hatıra Sayısı, İstanbul 2000, s. 213-260.
- Köymen, Mehmet Altay, *Selçuklu Devri Türk Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1993.
- Köymen, Mehmet Altay, "Süleyman Şah ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu", *Bellekten*, LVII (218), Nisan 1993, Ankara 1993.
- Müneccimbaşı Ahmed bin Lütfullah, *Câmiu'd-düvel Selçuklular Tarihi II, Anadolu Selçuklular ve Beylikler*, (Yay. Haz. Ali Öngül), Akademik Kitabevi, İzmir 2001.
- Nikephoros Bryennios, *Tarihin Özü (Anadolu'da ve Rumeli'nde 1070-1079 Döneminin Tarihi)*, (Çev. Bilge Umar), Arkeoloji Sanat Yayınları, İstanbul 2008.
- Niketas Khoniates, *Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)*, (Çev. Fikret Işıltan), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1995.
- Özbek, Süleyman, *Türkiye Selçukluları-Eyyûbî İlişkileri (1175-1250)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1995.
- Runciman, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, II, (Çev. Fikret Işıltan), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2008.
- Setton, M. K, "Nureddin", (Çev. K. Yaşar Kopruman), *TAD*, IV (6-7), 1966, s. 505-520.
- Süryani Patrik Mihail Vekâyinâmesi*, II. Kısım, (Çev. Hrand D. Andreasyan), Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi Basılmamış Nüshası.
- Şeşen, Ramazan, "İmâd al-Dîn al-Kâtîp al-İsfahânî'nin Eserlerindeki Anadolu Tarihiyle İlgili Kısımlar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, (III) Malazgirt Zaferi Özel Sayısı 900. Yıl, Güven Matbaası, Ankara 1971, s. 249-361.
- Şeşen, Ramazan, "Selâhaddîn-i Eyyûbî", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2009, c. 36, s. 337-340.
- Şeşen, Ramazan, *Salâhaddin Eyyûbî ve Devri*, İslam Tarih Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı (İSAR) Yayınları, İstanbul 2000.
- Turan, Osman, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2012.
- Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye-Siyasî Tarih Alp Arslan'dan Osman Gâzi'ye (1071-1318)*-, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2010.

- Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor Zeyli (1136-1162)*, (Türkçe'ye Çev. Hrant D. Andreasyan, Notlar. Edouard Dulaurer-Halil Yınanç), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2000.
- Uyumaz, Emine, "Türkiye Selçuklu Devleti Eyyûbî Münasebetleri", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, c. 4, s. 86-96.
- Uyumaz, Emine, *Türkiye Selçuklu Devleti'ne Gelen ve Giden Elçiler (XI. Yüzyılın sonu-XIV yüzyılın başları)*, Bilge Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2011.
- Üremiş, Ali, *Türkiye Selçuklularının Doğu Anadolu Politikası*, Babil Yayınları, Ankara 2005.
- Yılmaz, Sezen, *Büyük Selçuklu Devleti'nde Elçilik Kurumu*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2010.
- Yınanç, Mükrimin Halil, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, 1, (Yay. Haz. Refet Yınanç), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2013.